

Για την Περίπτωση της «Μεγάλης Στροφής»: Γράμματα από Μακριά

Θεόδωρος Μαριόλης

Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, και πρόεδρος του Ινστιτούτου Κοινωνικών Ερευνών Δημήτρης Μπάτσης

Γιώργος Σώκλης

Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, ΣΕΜΦΕ, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, και Οικονομικό Τμήμα Ινστιτούτου Κοινωνικών Ερευνών Δημήτρης Μπάτσης

I. Στροφή

Η μετά την κρίση της περιόδου 1999-2002 αντιστροφή της κατάστασης στην Αργεντινή σηματοδοτήθηκε από:

- (i). Την απαγκίστρωση από τη λογική των αξιωμάτων της «δεύτερης παγκοσμιοποίησης», γενικά, και των προγραμμάτων του ΔΝΤ, ειδικότερα.
- (ii). Την έξοδο από το καθεστώς της σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας (ως προς το δολάριο των ΗΠΑ).
- (iii). Μία ισχυρή υποτίμηση του πέσο ως προς το δολάριο. Συγκεκριμένα, το έτος 2002, η ισοτιμία μεταβλήθηκε από 1:1 σε 1:4.

Σε ένα από τα πιο γνωστά, και εξίσου συντηρητικά-«ορθόδοξα», συγγράμματα Μακροοικονομικής σημειώνεται: «Εκείνη την εποχή, μερικοί οικονομολόγοι προέβλεψαν μία βαθιά οικονομική κρίση για την Αργεντινή. Όμως, η μείωση της τιμής συναλλάγματος δημιούργησε το σκηνικό για μία ανάκαμψη γρηγορότερη από την αναμενόμενη. Τα αγαθά της Αργεντινής έγιναν φτηνά σε σχέση με τα αγαθά εξωτερικού και οι εξαγωγές γνώρισαν άνθηση. Στο διάστημα 2003-2007 η παραγωγή αυξήθηκε γρήγορα και η ανεργία μειώθηκε κάτω από 10% [ήταν σε επίπεδα της τάξης του 25%]. Κατά την περίοδο αυτή, η κυβέρνηση κατάφερε να μειώσει τα ελλείμματα του προϋπολογισμού, το βασικό πρόβλημα στο οποίο οφειλόταν η αστάθεια της Αργεντινής [από τα τέλη της δεκαετίας του 1980]. Ο χρόνος θα δείξει αν η σημαντική ανάπτυξη και τα μικρά ελλείμματα προϋπολογισμού θα αποδειχθούν βιώσιμα.» (Mankiw, N.G. και Ball, L.M. (2013) *Μακροοικονομική και το Χρηματοπιστωτικό Σύστημα*, Αθήνα, Gutenberg, σσ. 817-818).

Πράγματι, τα βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα της νέας οικονομικής πολιτικής δεν ήταν αμελητέα, καθώς την περίοδο 2002-2006 επιτεύχθηκαν τα εξής:

- (i). Ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης της τάξης του 9%.
- (ii). Πρωτογενή δημοσιονομικά πλεονάσματα της τάξης του 4% του ΑΕΠ.
- (iii). Πλεονάσματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της τάξης του 3%.

- (iv). Ετήσια αύξηση επενδύσεων κατά 25%.
- (v). Σημαντική μείωση του κάτω από τα όρια της φτώχειας πληθυσμού: από τα 20 εκατομμύρια (δηλ. περί το 50% του συνολικού πληθυσμού της χώρας) σε κάτω από 10 εκατομμύρια.

Αλλά και μεσοπρόθεσμα η αναπτυξιακή πορεία της Αργεντινής αποδείχθηκε βιώσιμη, υπό την έννοια ότι (ενδεικτικά):

- (i). Κατά την περίοδο 2002-2013, η οικονομία μεγεθύνθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό της τάξης του 7%.
- (ii). Κατά την περίοδο 2003-2013, οι πραγματικοί μισθοί αυξήθηκαν κατά περισσότερο από 70%.
- (iii). Το έτος 2014:
 - (α). Το ποσοστό ανεργίας είναι στο 6.9%.
 - (β). Το δημόσιο χρέος βρίσκεται στο 37% του ΑΕΠ.
 - (γ). Οι εξαγωγές ανέρχονται σε 72 δισ. δολάρια και οι εισαγωγές σε 65 δισ. δολάρια.

II. Νέα Οικονομική Πολιτική

Ένας από τους βασικούς σχεδιαστές της νέας οικονομικής πολιτικής, η οποία εφαρμόστηκε στην Αργεντινή, ήταν ο Roberto Lavagna, Υπουργός Οικονομίας και Παραγωγής, από τον Απρίλιο του 2002 έως και τον Νοέμβριο του 2005. Τον Δεκέμβριο του 2012, ο Lavagna δημοσιοποίησε ένα πολύ ενδιαφέρον κείμενό του, με τίτλο: «Αργεντινή 2001: Μία Ετερόδοξη Έξοδος από την Κρίση». Σε αυτό το κείμενο εκτίθενται όψεις της εφαρμοσθείσας οικονομικής πολιτικής, ενώ δεν λείπουν οι αναφορές-παραλληλισμοί στον «Νότο» της Ζώνης του Ευρώ.

Συνοπτικά, οι βασικές προτάσεις του κειμένου, το οποίο «κλείνει» με μία ρήση του Αριστοτέλη: «Η πραγματικότητα είναι η μόνη αλήθεια», έχουν ως ακολούθως:

1. Η έξοδος από την κρίση προαπαιτεί:

- (i). Αναπροσαρμογή της υπερτιμημένης συναλλαγματικής ισοτιμίας.
- (ii). Αναδιάρθρωση του χρέους.

Αυτές οι δύο ρυθμίσεις είναι αναγκαίες για τη διόρθωση των εξωτερικών και δημοσιονομικών ανισορροπιών του συστήματος.

2. Η υποτίμηση του νομίσματος προκαλεί εξαιρετικά ισχυρές αντιδράσεις από συγκεκριμένες πλευρές, διότι θίγει:

- (i). Παγιωμένα συμφέροντα του χρηματοπιστωτικού τομέα.
- (ii). Την αναμενόμενη κερδοφορία των ξένων επενδύσεων, οι οποίες ανελήφθησαν στη βάση της προϋπάρχουσας συναλλαγματικής ισοτιμίας.

Στην περίπτωση της Αργεντινής σημειώθηκαν ακόμη και νομικές προσφυγές επιχειρήσεων έναντι του Κράτους, με την αιτιολογία της αθέτησης όρων

διενέργειας των επενδύσεων. Ο Lavagna συνιστά μηδενική ανοχή σε τέτοιου είδους ενέργειες και σημειώνει ότι, στην χώρα του, τα δικαστήρια απέρριψαν όλες τις σχετικές προσφυγές.

3. Η αναδιάρθρωση του χρέους δύναται να πραγματοποιηθεί με δύο τρόπους:

(i). Σε συναίνεση με τους πιστωτές.

(ii). Βάσει της επίκλησης, από την πλευρά της χώρας, του κριτηρίου της «βιωσιμότητας του χρέους».

Ο κατά σειρά πρώτος τρόπος, παρά το γεγονός ότι είναι αρεστός στους πιστωτές και στις λεγόμενες «αγορές», δεν προσφέρει, κατά κανόνα, λύση στο πρόβλημα μίας ευρισκόμενης σε κρίση χώρας. Η λύση που επέλεξαν οι αρχές της Αργεντινής έγκειται σε «κούρεμα χρέους», το οποίο να επιτρέπει, από τη μία πλευρά, την ανάπτυξη της οικονομίας και, από την άλλη πλευρά, την μεσοπρόθεσμη αποπληρωμή των υποχρεώσεών της. Παραλλήλως, υιοθετήθηκε, ως ένδειξη «καλής πίστης», μία «ρήτρα ανάπτυξης», σύμφωνα με την οποία δίνεται στους πιστωτές το 5% του πρόσθετου ΑΕΠ, στην περίπτωση όπου ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας υπερβαίνει το 3.2%. Γενικά, προτείνεται η αποφυγή ανάληψης εκείνων των δεσμεύσεων (προς τους πιστωτές), οι οποίες ενδέχεται να καταπνίξουν τις προοπτικές ανάπτυξης της χώρας.

4. Από την εμπειρία της Αργεντινής συνάγεται ότι η έξοδος από την κρίση οδηγεί σε απώλεια χρηματικών κεφαλαίων και στο εσωτερικό της χώρας, καθώς είναι πιθανόν το κράτος να μην είναι σε θέση να καλύψει το σύνολο των τραπεζικών καταθέσεων. Και εδώ υπάρχουν δύο τρόποι αντιμετώπισης του προβλήματος:

(i). Ο υποχρεωτικός.

(ii). Ο προαιρετικός.

Ο κατά σειρά πρώτος τρόπος συνίσταται στην υποχρεωτική ανταλλαγή τραπεζικών καταθέσεων (και άλλων ειδών πιστώσεων) με μεσοπρόθεσμες ομολογίες. Ουσιαστικά, πρόκειται για ένα είδος *bail-in*, όπως αυτό που εφαρμόστηκε στην Κύπρο, με την διαφορά, όμως, ότι στην Κύπρο δεν υπήρξε μετατροπή των καταθέσεων σε ομολογίες αλλά απώλεια των κεφαλαίων. Ο δεύτερος τρόπος συνίσταται στην προαιρετική ανταλλαγή των καταθέσεων με ομολογίες. Ο Lavagna προκρίνει τον δεύτερο τρόπο, η υλοποίηση του οποίου μάλλον απαιτεί περισσότερο χρόνο, αλλά διασώζει το τραπεζικό σύστημα από μία μεγάλη κρίση αξιοπιστίας, ενώ, παράλληλα, μπορεί να δώσει τη δυνατότητα στο κράτος να διοχετεύσει τη ζήτηση προς τους «τομείς-κλειδιά» της οικονομίας.

5. Προτείνεται η αποφυγή ηχηρών-θεαματικών δηλώσεων από το οικονομικό επιτελείο, δεδομένου ότι, στην περίοδο της κρίσης, η εμπιστοσύνη της

κοινωνίας στους πολιτικούς και στους τεχνοκράτες είναι εξαιρετικά κλονισμένη.

6. Θεωρείται απαραίτητη η κοινωνική συμμετοχή στην υλοποίηση του προγράμματος εξόδου από την κρίση. Ο Lavagna εκτιμά ότι, εάν συνεχιζόταν η κοινωνική αναστάτωση, η οποία εκδηλώθηκε στα τέλη του 2001 και στις αρχές του 2002, κατά την εφαρμογή της νέας οικονομικής πολιτικής, τότε η τελευταία θα ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία. Μέρος της επιτυχίας της Αργεντινής οφείλεται στο γεγονός ότι η στάση της κοινωνίας απέναντι στις αρχές μεταστράφηκε, από την ανοιχτή απόρριψη, στην καρτερική αποδοχή του ότι η ακολουθούμενη πολιτική προσέφερε, τουλάχιστον, ένα φως στην άκρη του τούνελ.

7. Τέλος, συνιστάται η αποφυγή δογματισμών κατά την άσκηση της οικονομικής πολιτικής και η συνεχής αναπροσαρμογή των επιμέρους πτυχών της, αναλόγως των εξελισσόμενων (και μη δυνάμενων, στην γενική περίπτωση, να προϋπολογιστούν) περιστάσεων και αναγκών, χρησιμοποιώντας τόσο ριζοσπαστικά-«ετερόδοξα» όσο και «ορθόδοξα» αναλυτικά εργαλεία και μεθόδους. Όπως σημειώνει ο Lavagna, ορισμένες από τις πολιτικές που εκείνη την εποχή θεωρούνταν «ετερόδοξες», λίγα χρόνια αργότερα, κατά την περίοδο της διεθνούς κρίσης (2008-2009), χρησιμοποιήθηκαν, εξ ανάγκης, και από χώρες (περιλαμβανομένων των ΗΠΑ), οι οποίες τις κατέκριναν.

III. Χρυσός Ζουρλομανδύας

Η περαιτέρω – δημιουργική – μελέτη της περίπτωσης της Αργεντινής, όπως και όλων εκείνων των χωρών, στην Ασία, Αφρική, Ευρώπη και Λατινική Αμερική, οι οποίες είτε απέταξαν, εξ αρχής, είτε διέρρηξαν, υπό το βάρος της πραγματικότητας, τον «χρυσό ζουρλομανδύα» (Rodrik, D. (2012) *Το Παράδοξο της Παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα, Κριτική, κεφ. 9) της «δεύτερης παγκοσμιοποίησης», αποδεικνύεται χρήσιμη. Θεωρούμενη, βεβαίως, από τα – «δεξιά και αριστερά» – υψίπεδα του Πρεφορμισμού, περί «Υπερ-καπιταλισμού» (ευρωπαϊκού ή άλλου), «Παγκόσμιας Κρίσης και Επανάστασης» ή «Πτώσης του Ποσοστού Κέρδους», κάθε συγκεκριμένη μελέτη της συγκεκριμένης περίπτωσης είναι, απλώς, περιττή.